

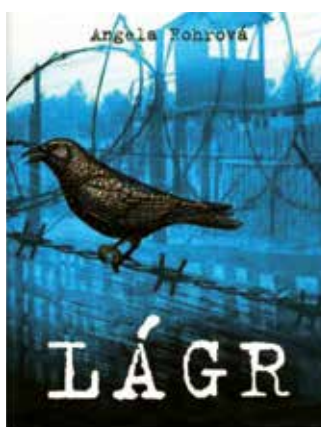
■ Angela ROHROVÁ

Lágr (přeložil Miloslav Man)

Volvox Globator, Praha 2018, 322 s.

Žijeme v době posedlé pamětí. Naše přítomnost je přesycená minulostí. V obavách z budoucnosti hltáme vzpomínky, hledáme v nich varovné paralely k naší současnosti. Lágrová literatura je proto „vděčnou potravou“. *Lágrové téma v nejširším slova smyslu, ve svém principiálním významu, je základní, hlavní otázkou našich dní*, tvrdí v eseji *O próze* (1965) klasik tohoto žánru Varlam Šalamov a vzápětí si klade spíše rétorickou otázku: *Cožpak likvidace člověka s pomocí státu není hlavní otázkou naší doby, naší morálky, otázkou, která se stala součástí psychologie každé rodiny?*¹ Lágrová literatura je proto vždy vyhrčeně varovná. Je svým způsobem nezpochybnitelná. Je to dokument. A ten podle Šalamova v polovině dvacátého století nenávratně vytlačil na okraj čtenářského zájmu jakoukoli fikci s její bujnou fantazií a věcnou snahou o výklad popisovaných událostí. Následující řádky jsou věnovány právě takovému nespornému, na vlastní kůži prožitému dokumentu.

V nakladatelství Volvox Globator letos na jaře vyšla v překladu z němčiny kniha lékařky a spisovatelky rakouského původu Angely Rohrové s průrazným názvem *Lágr*. Jedná se o poměrně rozsáhlou, fragmentární vzpomínkovou prózu. Autorka v ní na bezmála třech stech stranách, v desítkách drobných obrazů zachycuje čtrnáct let svého života, čtrnáct let nesvobody (byť celkem jich bylo o dva roky více) – zpočátku strávených v nápravně pracovních táborech na východním Urale a západní Sibiři, později tamtéž ve vyhnanství. Vše, co předcházelo jejímu transportu do tábora v Nižním Tagilu v roce 1943 a následovalo po její rehabilitaci v roce 1957, se čtenář dočítá až v přílohách, převzatých z německého

vydání, které připravila Gesine Beyová – v jejím doslovu Objev jednoho románu a přehledné časové ose autorčina života a tvorby.

Znojemská rodačka Angela Rohrová, rozená Müllnerová (1890–1985), byla vpravdě evropskou intelektuálkou. Studovala ve Vídni, pobývala ve Švýcarsku, kde se stýkala s expionisty a dadaisty. Ještě před první světovou válkou začala publikovat vlastní literární pokusy. Údajně si potřásla rukou s Leninem, když v dubnu 1917 odjížděl v zaplombovaném vagonu do Ruska. Přátelila se s Rainerem Mariou Rilke. V Berlíně studovala psychoanalýzu a navštěvovala i přednášky Sigmunda Freuda. Do Sovětského svazu odjela v roce 1925. Následovala tam svého třetího manžela Wilhelma Rohra, který se od svých studií medicíny a sociologie aktivně angažoval v levicovém hnutí. V Moskvě pracovala v oblasti medicíny, Bertolda Brechta prý při jedné z jeho návštěv Moskvy vyléčila z chřipky. Byla také dopisovatelkou deníku *Frankfurter Zeitung* a přispívala i do dalších německojazyčných periodik.

Jako většina sovětských Němců byli manželé Rohrovi zatčeni krátce poté, co vojska Wehrmachtu 22. června 1941 zaútočila na Sovětský svaz. Po roce ve vazbě byla Angela Rohrová

odsouzena k pěti letům v nápravně pracovním táboře. Obvinění bylo prosté, jak píše: *Neměla jsem vůbec žádný paragraf, byla jsem jen Němka* (s. 26). Osud jejího manžela od okamžiku zatčení zůstává nejasný. Jen z poznámky pod čarou v doslovu se čtenář dozví, že Wilhelm Rohr byl v roce 1957 rovněž rehabilitován (to ovšem nemusí nutně znamenat, že věznění přežil, jak usuzuje Beyová). V táboře Rohrová působila především jako lékařka, byť jistý čas také kácela les. Po propuštění v roce 1946 byla sice formálně svobodná, ale opustit místo výkonu trestu nesměla, a tak začala v záposibiřské Tavdě pracovat na poliklinice, která byla součástí tábora. Většina „lágru“ je tudíž v knize viděna z druhé strany – nikoli z pozice vězně, ale z pozice civilní pracovní síly. Nicméně, jak konstatuje jiná vězeňkyně a rovněž autorka memoárů, jež si svůj sedmiletý trest v téže době odpykávala v severním Rusku, Tamara Petkevičová: *Na svobodě panoval tíž táborový duch zvláště.*² A tak i v knize Angely Rohrové zůstává přechod hranice vyznačené dřevěným plotem s ostnatým drátem a strážními věžemi sotva pozorovatelný: Rohrová dál léčí vězně – politické i kriminálníky, posuzuje jejich praceschopnost. Vedle toho se jí podaří objevit léčbu při otravě rozpučením jízlivým, jehož kořenem se často snažili nasycit vyhladovělí vězni. Pracuje v laboratoři, později jako venkovská lékařka objíždí přilehlé vesnice a nakonec se po krátké praxi učitelky němčiny zaměstná v lazaretu pro vězně s pohlavními chorobami, kde spolu boj na život a na smrt vedou kriminálníci s „čubkami“, tj. kolaborujícími vězni.

Rozlehlý svět „lágru“ smí Rohrová opustit až po své rehabilitaci, která jí byla písemně potvrzena 7. května 1957. Ještě na podzim téhož roku se u náměstka ministra vnitra domáhá přihlášení k pobytu v Moskvě: *Jako*

1 ŠALAMOV, Varlam: *O próze*. In: TÝŽ: *Mistr lopaty* (přeložili Sergej a Jan Machoninovi). G plus G, Praha 2015, s. 337.

2 PETKEVIČOVÁ, Tamara: *Bolest si věk nevybírá* (přeložila Alena Machoninová). G plus G, Praha 2018, s. 465.

*čestný člověk prohlašuji, že po odjezdu do zahraničí v nejmenším netoužím, avšak žít dál v místě, kde jsem strávila šestnáct let ve vyhnanství, už nemám sílu. Je mi 67 let!*³ Zbytek života, ještě téměř třicet let, nakonec opravdu prožije v hlavním městě Sovětského svazu. O žádné autorčině touze vrátit se do Evropy nikde v knize zmínka není. Kam konkrétně by se také ta Evropanka vracela? Nicméně s Evropankou je v neustálém styku, ať už skrze přátelství s vdovou po německém komunistickém revolucionáři Karlu Liebknichtovi Sophií, u níž dočasně uložila své rukopisy, nebo později skrze osobní kontakty na západních ambasádách. Především však skrze jazyk, němčinu, v níž od návratu do Moskvy psala své vzpomínkové texty.

Publikace žádného z nich se nedočkala, ačkoli, jak podrobně dokládá Beyová, přátelé Rohrové podnikli za jejího života nejméně jeden pokus o uveřejnění jejích lágrových próz. Prosadit se je údajně snažil i spisovatel a literární funkcionář Konstantin Fedin. Za života jí však vyšla jen povídka o curyšském setkání s Leninem, a to hned dvakrát – před zatčením i po propuštění. Poprvé byl soubor jejích lágrových textů uveřejněn v roce 1989 ve Vídni, pod pseudonymem Helene Golpinová. Jeho ruský překlad se objevil v roce 2006. Kromě upravené verze *Lágru* obsahuje čtyři biografické povídky, jež vyprávějí o událostech, které mu časově předcházejí.

Lágr, který Angela Rohrová psala v první polovině šedesátých let, byl samostatně, v podobě, v jaké jej zamýšlela, publikován až v roce 2015 v Berlíně. České vydání představuje jeho převod, a to včetně zmíněných doprovodných materiálů, obrazové přílohy, a dokonce i vysvětlujících poznámek pod čarou. Všechno tento důkladný aparát (mnohdy až příliš, neboť poznámky často objasňují i tak samozřejmé pojmy jako pneumonie či placenta, nebo i to, co dále v tex-

tu rozvádí sama autorka) je ovšem původně určen publiku z německojazyčné kulturní oblasti, pro niž vydání prózy ztracené krajanky skutečně znamenalo jistý objev. Je však takovým objevem i v českém kontextu? Jakkoli výše nastíněný osud Angely Rohrové skrývá nejednu poutavou dějovou zápletku, jakkoli je její kniha jako dokument konkrétního lidského života nezpochybnitelná a cenná, otázkou je, co nového nebo nově v ní autorka přináší do skrovné mozaiky lágrových textů, již má k dispozici český čtenář. Proč by si měl přečíst právě tyto vzpomínky na sovětské tábory? Vzpomínky z pera neznámé Rakušanky, jejíž osud je podoben osudu většiny cizinců, kteří mezi dvěma světovými válkami odjžděli do SSSR s klamnou nadějí na lepší a spravedlivější budoucnost?

Snad proto, že kniha Angely Rohrové nechce být jen vzpomínkami. Už svým podtitulem se naléhavě brání, aby byla řazena k ryze memoárové literatuře, aby byla čtena jen jako svědectví. Hlásí se o ambicióznější žánrové vymezení – *Životopisný román*. Autorka své epické dílo skládá z nevelkých úlomků – popisných a strohých. Jako by byla neustále ve vleku své hlavní lágrové profese, jako by psala věcné lékařské zprávy. Jako by jednoduše vystavovala tehdejší době, Sovětskému svazu, nelítostný chorobopis. Pravda, odkazy na skutečnost za branami tábora jsou spíše jen letmé a autorka zdůrazňuje: *Jsmenatolik vzdálení realitě, že lidský duch zde skutečný svět nedokáže postihnout* (s. 159). A tak „lidský duch“ patrně záměrně v textu chybí. Próza Angely Rohrové je ledově odosobnělá. S výjimkou dvou náhodných postav jsou všichni její aktéři bezejmenní (charakterizují je nanejvýš vnější rysy – profese, národnost, nemoc), a proto se také zdají zcela zaměnitelní. Sotva jsou schopni rozehrát souvislý románový děj a strhnout do něj i čtenáře. Tomu

tak nezbyvá než jen přijímat všechna ta otrěsná fakta, která Rohrová místy popisuje se zvláště naturalistickým smyslem pro detail: *Začala jsem otevírat hrudní koš zašitý velkými stehy [...]. Seděli jsme po obou stranách mrtvého těla a vše, co jsem do něj dnes ráno schovala, jsme odkládali vedle sebe na podlahu. Mozek, na kousky rozkrájené plíce, ledviny a další orgány. Vrátila jsem mu vše, co mi přišlo pod ruku, a snad mi promine, když jsem to nemohla dát zpět na své místo. Konečně byl hrudní koš prázdný a já jsem začala prohmatávat jeho vnitřní stěnu. Ne, žebra zlomená nebyla [...]. Ten muž tedy zemřel na „zlomené srdce“* (s. 149).

Podobně jako orgány vyndané z hrudníku mrtvého muže Rohrová ve své próze vrší jednu epizodu na druhou. I po nich však zbývá jakési prázdno, a *Lágr* tak zůstává spíše dokumentární prózou než přetvořeným dokumentem, než prózou jako dokument vytrpěnou, po níž volal Varlam Šalamov.

Když v jednom fragmentu Rohrová vypočítává nejružnější, hrůzné způsoby sebepoškození, jimiž se vězni tradičně vyhýbali nelidské práci, svůj výklad uzavře: *Po všem, co jsem zde uvedla, by měla být představa o práci lágrového lékaře jasnější. A možná i o samotném lágru* (s. 170). To beze sporu platí. Platí to i pro celou její chladně popisnou prózu, která sice z faktografického hlediska nepřináší nic zásadně nového a není ani výjimečnou literární událostí, ale představy o světě „lágru“ obohacuje – možná jsou skutečně po jejím přečtení zase o trochu jasnější. *Lágr* pak ocení především ti, kdo spolu s autorkou sází na víru, že paměť může zabránit opakování katastrofy: *Sice jsem s tím nemohla nic dělat, ale byla jsem alespoň „paměťí na věčné časy“, a to má svou cenu. Bylo to poznání, jakých metod užívá stát, který si do štítu vetkl humanitu* (s. 257).

Alena Machoninová

3 [KORALLOV, M.:] Doktor Ror. Istorija bolezni Rossiji. *Novaja gazeta*, 24. 8. 2004, č. 32 – viz <https://www.novayagazeta.ru/articles/2007/08/24/32224-doktor-ror-istoriya-bolezni-rossii> (citováno k 23. 7. 2018).

■ **Milan M. BUBEN**
České velkopřevorství řádu
maltézských rytířů v dějinách
 Libri, Praha 2018, 179 s.

Nakladatelství Libri vydalo publikaci zahrnující dějiny Českého velkopřevorství Suverénního vojenského a hospitálního řádu svatého Jana z Jeruzaléma, z Rhodu a z Malty od jeho vstupu do českého prostředí po polovině 12. století do počátku roku 2017. Kniha v pevné vazbě je tištěna celobarevně, na křídovém papíře, vybavena fotografiemi či reprodukcemi, takže přes menší rozsah působí výpravným dojmem. Autor, magistrální rytíř maltézského řádu, se historií i spiritualitou řádů a kongregací křesťanského Západu zabývá dlouhodobě, v Libri vydal již řadu encyklopedických příruček, díky nimž jej zná jak odborná, tak laická veřejnost. K dalším oblastem jeho zájmu patří vedle historie také heraldika – řádový znak se ostatně nachází i na obálce knihy.

Publikace nabízí chronologicky uspořádané provedení dějinami maltézského řádu u nás, její text však není vnitřně členěn na kapitoly a podkapitoly, ale propojuje více rovin: autor seznamuje s jednotlivými představiteli a dalšími osobami spojenými s řádem včetně biskupů, místy působení, nabízí exkurzy do českých dějin a světových dějin společenství, do kunsthistorie a návazných témat. Orientaci usnadňuje tučné písmo použité při změně výkladu a osobní a místní rejstřík.

Zřejmě kolem roku 1169 se johanité usadili nedaleko Juditina mostu. Praha se tak stala prvním zaalpským řádovým působištěm, brzy přibývala další včetně Strakonice a zdejšího hradu. Samostatná česká řádová provincie vznikla roku 1325 a existuje dosud. Významnou část majetku ovšem rytíři ztratili v průběhu husitských válek a následně byli vzhledem ke stavu svých statků až do poloviny 16. století dokonce osvobozeni od plateb řádovému ústředí. Dějiny velkopřevorství pak sledujeme především prizmatem příběhů jeho nejvyšších

představených, jejich působení v Praze, Strakonici a na dalších místech. Z novější doby se mezi nejvýznamnější velkopřevorství řadí jednak Gundakar Poppo hrabě von Dittrichstein, svobodný pán zu Hollenburg-Finkenstein (1726–1737), známý jako stavebník a objednatel uměleckých děl, jednak Othenio hrabě Lichnowsky-Werdenberg (1874–1887), obnovitel postavení řádu a podporovatel myšlenky laza-
 retních vlaků.

Autor se věnuje také neklidným dějinám velkopřevorství ve 20. století (s. 118–150), přičemž pro maltézské rytíře měl zásadní význam rozpad a likvidace Rakousko-uherského mocnářství a vznik republik, které neměly kladný vztah k řádu, jenž byl tradičně řádem aristokratickým, a tudíž i řádem monarchistickým (s. 121). Řád je navíc velmi těsně provázán s římskokatolickou církví. Vedle poklesu prestiže ztratilo velkopřevorství v rámci pozemkové reformy část vlastnictví, což vedlo k vleklé finanční krizi a prodejem či pronájmům dalších majetků. Kněžská linie se potýkala s nedostatkem členů, tehdejší velkopřevor rezignoval a velmi dlouho byla neúspěšná jednání o uznání suverénního statusu řádu ze strany Československa. Problematické aspekty se prohloubily po roce 1938, kdy došlo k rozdělení doposud společného Velkopřevorství Čechy a Rakousko na českou a rakouskou část, přičemž česká výrazně oslabil (s. 118–129).

V době existence Protektorátu Čechy a Morava (s. 129–140) stál až do své smrti v čele rytířů v pozici velkopřevora Karel kardinál Kašpar, poté Karel VI. kníže Schwarzenberg jako regent. Nejvyšším představeným kněží, převorem, se stal Franz Werner Bobe. Řád ovlivnily nejen spory mezi ním a kardinálem, nýbrž zejména převorovo přihlášení se k říšskoněmeckému občanství, vstup do NSDAP, kontakty s Gestapem, poválečný proces a odsouzení k trestu smrti. Autor odmítá kolaboraci velkopřevorství jako celku s nacisty s poukazem na dva odsuzující rozsudky, uvádí naopak příklady statečnosti i perzekuce jeho členů

a ke zmíněné, veřejně známé a proti řádu využívané kauze poznamenává: *Je pravda, že šlo o nejen mimořádně inteligentního, ale i ambiciózního kněze a později preláta, ale zůstává otázkou, zda se skutečně dopustil všech zločinů, z nichž byl obviněn a pak i souzen. [...] Žádný ze svých kroků nevykonal na základě pověření svých nadřízených, ale toliko z vlastního popudu. Pochybil-li tedy někdo v tomto období, pak to byl Frā Franz Werner Bobe, ale nikoliv řád či jeho české velkopřevorství jako celek (s. 140).*

Stručněji je pojednána doba komunistické totality (s. 141–145). Činnost velkopřevorství se rozvíjela v Československu tajně, někteří jeho členové byli za své postoje a činnost pronásledováni, řád přišel o veškerý majetek. Veřejně ve Vídni a v Římě působila exilová větev, od roku 1981 pak v čele s nově zvoleným velkopřevorem. Domácí aktivity se poji mimo jiné s distribucí léků, zahraniční kupříkladu s podílem na organizaci kanonizace svaté Anežky České roku 1989.

Na počátku roku 1990 se obnovila činnost velkopřevorství se sídlem v Praze, s maltézskými rytíři byly též navázány diplomatické styky. Řád se vzdal své vojenské úlohy již v minulosti, humanitární nasazení a charitativní a zdravotnickou péči reprezentuje v České republice Maltézská pomoc.

Z nejnovějších událostí popisuje autor opět ve stručných pasážích na-

příklad potíže způsobené povodněmi v roce 2002, nakonec uvádí početní stav velkopřevorství k roku 2017 podle hodnotí (s. 145–156) a uzavírá: *České velkopřevorství, stejně jako celý řád, podává v úžasné a nikdy nepřerušené historii dostatečný a zcela nezvratný důkaz své unikátní identity a autenticity, jimiž se jen málokterá duchovní či světská instituce může pochlubit nebo se jich dovolávat* (s. 156). Budoucnost řádu chápe pozitivně. V závěru knihy uvádí seznam nejvyšších představitelů velkopřevorství z řad rytířů (s. 157–160).

Milan M. Buben pracuje téměř výlučně se sekundární literaturou, s obecnými příručkami stejně jako s drobnými studii k dílčím tématům, v nichž jsou rozptýleny relevantní zmínky a údaje. V tomto ohledu je kniha vítaným sumářem poznatků, který lze dále rozvíjet a zpřesňovat, což se týká i dějin velkopřevorství ve 20. století. Publikace je určena široké veřejnosti a zpřístupňuje také informace z textů čtenářům jen velmi těžko dostupných – například vydaných v omezeném množství bez reprintů nebo jako interní řádové tisky. Z pramenů autor využívá fond Národního archivu Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Praha (1128–1946). Pro středověk archiváliemi z tohoto fondu kupříkladu dokládá skutečnosti týkající se řádového hradu Strakonice, pro raný novověk mimo jiné potvrzení privilegií řádu v českých zemích ze strany panovníků. Dodejme, že vzhledem ke značné torzovitosti archiválií vztahujících se k 20. století je využití fondu pro moderní dějiny velkopřevorství vyjma kupříkladu některých hospodářských aspektů jen velmi omezené. Kvůli některým otázkám se Milan M. Buben obrátil na centrální archiv řádu v Římě (Archivio Sovrano Militare Ordine Ospedaliero di San Giovanni in Gerusalemme di Rodi e di Malta) a pro nejnovější etapy jistě disponuje také vlastními vzpomínkami nebo sděleními od dalších členů řádu.

K určitým jednotlivinám z dějin Českého velkopřevorství anebo místům působení řádu u nás již existuje rozsáhlejší literatura či alespoň dílčí

příspěvky k výzkumu. Jako příklad je možno uvést komplex budov na Starém Městě v Praze, Strakonice, některé čelné představitele z řad šlechty a episkopátu či maltéžskou knihovnu. Často se jedná o starší období a historické práce blízké dějinám umění nebo dalším oborům. Naproti tomu ucelený pohled, byť v textu rozsahem nevelkém, na mnohasetleté dějiny velkopřevorství se zahrnutím složitých problémů let 1938–1989 doposud chyběl, moderní dějiny nebyly zkoumány dostatečně. Milan M. Buben, který přistoupil ke zpracování základních dějin Českého velkopřevorství maltéžského řádu a pro každé období do nich zahrnul nejdůležitější osoby a prvky, tak nabídl zájemcům o dějiny řeholních institucí poučené vstupní sdělení a jedno z východisek pro podrobnější bádání v rámci užeji vymezených otázek s využitím širšího spektra pramenů.

Michal Sklenář

■ **František ŠTVERÁK**
Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany

Národní archiv, Praha 2018, 700 s.

Dějiny KSČ se v komunistickém režimu i po jeho pádu zabývala řada historiků. Některé pasáže zhruba sedmdesátileté existence strany ale stále nejsou dostatečně popsány. Proto je velmi cenná objemná příručka se základními údaji o KSČ, kterou před osmi lety sestavil František Štverák z Národního archivu a která se letos dočkala druhého, rozšířeného vydání. Autor ji doplnil zhruba o dvě třetiny a opravil některé předchozí nepřesnosti. Z knihy je patrný velký přehled, který o KSČ a jejích představitelích má.

Nově byla do publikace zařazena kapitola o komisích KSČ, která zabírá 85 stran. Seznamuje se členy komisí, předsednictva, politbyra i sekretariátu ÚV KSČ. Zahrnuje komise ustavené dočasně k jednotlivým účelům i ty

stálé. Autor také přidal kapitolu, jež představuje poslance a senátory za KSČ v letech 1920–1990 a připomíná i komunistické zákonodárce zvolené v roce 1920 ještě za sociální demokracii. O několik stran je také rozšířena kapitola věnovaná představitelům organizací, které byly propojeny s KSČ. Zvětšila se též obrazová příloha. Poslední, nově vytvořená část knihy se věnuje komunistickým ministrům, kteří zasedali v československých vládách v letech 1945–1990 včetně komunistů ve slovenském Sboru pověřenců.

Z prvního vydání byl s drobnými změnami převzat abecední seznam členů ÚV KSČ a jiných významných stranických orgánů s daty a místy narození a úmrtí jednotlivých osob a přehledem funkcí, které ve straně zastávaly. Jedná se zřejmě o nejužitečnější část publikace.

Pro velké množství informací je třeba počítat s menšími nepřesnostmi. Tajemník ÚV KSČ Věnek Šilhán je například chybně označován jako Věnek. Štverák také uvádí, že prvo-republikový komunistický politik Břetislav Hůla se stal 6. února 1923 členem užšího výkonného výboru KSČ, ve skutečnosti jím ale byl až od 1. března 1923. V úvodu autor nesprávně píše, že výkonný výbor KSČ existoval do roku 1923 a v roce 1924 ho nahradil ústřední výbor. Označení výkonný výbor se ale užívalo ještě v roce 1924, což je správně zmiňováno v dalších částech publikace. Je možné si postesknout, že členové komisí strany, poslanci a ministři KSČ, kteří jsou nově vyjmenováni v druhém vydání, nebyli doplněni do abecedního seznamu členů ÚV KSČ a dalších významných stranických orgánů. Autorovi lze ale zvolený postup těžko vytýkat, rozšíření seznamu o nové činitele by bylo velmi pracné.

Zmíněné drobné chyby nemění nic na tom, že Štverákova publikace je velmi užitečná. Jedná se o pečlivě sestavenou příručku. Přijde vhod všem, kteří se potřebují zorientovat v nejvyšších orgánech KSČ a nejvýznamnějších osobnostech strany.

Petr Anev